

Polona Klemše

AKTIVNA POLITIKA ZAPOSLOVANJA MLADIH

Jamstvo za mlade

POVZETEK

Kot ukrep Aktivne politike zaposlovanja se je v Sloveniji v letu 2014 začela izvajati shema Jamstvo za mlade, ki jo je Evropska komisija oblikovala za spodbujanje zaposlovanja mladih v državah članicah Evropske unije. S sprejetjem sheme Jamstvo za mlade Slovenija jamči, da bo vsaki mladi osebi v starosti od 15 do 29 let v štirih mesecih po prijavi med brezposelne osebe pri Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje ponujena zaposlitev (tudi s pripravništvom), usposabljanje na delovnem mestu, vključitev v formalno izobraževanje ali drugo usposabljanje, povezano s potrebami delodajalcev. Shema je v obdobju 2014–2015 združevala 36 ukrepov, katerih cilj je bil izboljšati zaposljivost mladih ter jih aktivirati na trgu dela. V prispevku se posvečam analizi uspešnosti sheme v prvem izvedbenem načrtu v obdobju 2014–2015. Na podlagi rezultatov ugotavljam, da shema ni izpolnila ciljev in pričakovanj ter tako ni bistveno pripomogla k izboljšanju stanja brezposelnosti mladih v Sloveniji.

Ključne besede: zaposlovanje mladih, brezposelnost mladih, Aktivna politika zaposlovanja, Jamstvo za mlade

ACTIVE EMPLOYMENT POLICY FOR YOUTH: Youth Guarantee - ABSTRACT

As a measure of the Active Employment Policy in Slovenia, a Youth Guarantee Scheme was launched in 2014. The scheme was designed by the European Commission in order to promote youth employment in European Union member states. By adopting the Youth Guarantee Scheme, Slovenia pledges that every young person between the ages of 15 and 29 will be offered employment, including a traineeship, in-service training, admission to formal education or other training related to the needs of employers within four months after registering in the record of unemployed persons with the Employment Service of Slovenia. In the period between 2014 and 2015, the Youth Guarantee Scheme combined 36 measures with the aim of improving the employability of young people as well as activating them in the labour market. In the following article, I focus on the analysis of the scheme's performance during the first implementation plan. Based on the results, I found out that the scheme did not accomplish its expected goals and I could thus claim that it "solved" the problem of youth employment in Slovenia rather unsuccessfully.

Keywords: youth employment, youth unemployment, active employment policy, Youth Guarantee

UVOD

Brezposelnost mladih je danes pereč problem v večini evropskih držav. Položaj mladih se sicer glede na državo precej razlikuje, vendar je njihov položaj v primerjavi s preostalimi skupinami zaposlenih povečini precej slabši. Prav Slovenija se uvršča med države, kjer je gospodarska kriza mlade najbolj prizadela. Kljub podobnemu stanju v Evropski uniji (EU)-28 je bilo poslabšanje položaja mladih na trgu dela pri nas večje, čeprav je bila brezposelnost mladih v Sloveniji skozi celotno obdobje manjša od povprečja EU-28 (Smernice za izvajanje ukrepov Aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2016–2020, 2015, str. 9). Stopnja delovne aktivnosti mladih se je v tem času glede na preostale starostne skupine najbolj znižala, stopnja brezposelnosti pa najbolj povišala. Razlog za tako stanje bi lahko poleg zmanjšane števila prostih delovnih mest med drugim pripisali segmentaciji trga dela glede na tip zaposlitve in velike izpostavljenosti mladih začasnimi oblikam dela (UMAR v prav tam, str. 9). Slovenija s svojimi značilnostmi sicer še ne dosega najbolj prožnih trgov dela v EU, vendar vseeno nekateri njeni deleži oblik prožnega zaposlovanja presegajo povprečje EU (Kanjuro Mrčela in Ignjatović, 2015, str. 361–362). Med njimi je zagotovo delež mladih, ki so zaposleni za določen čas, saj se je Slovenija leta 2014 uvrstila na drugo mesto (69,1 %), takoj za Poljsko (70,0 %) (prav tam, str. 365). Rezultati raziskave *Temporary employment in the EU*, ki jo je opravil Eurostat, pa so pokazali, da je Slovenija v letu 2016 celo prevzela vodstvo (74 %) (*Temporary employment in the EU*, 2017).

Z namenom, da bi se stanje na trgu dela za mlade izboljšalo, sta kot ukrep Aktivne politike zaposlovanja (v nadaljevanju APZ) EU in s tem tudi Slovenija sprejeli strukturno reformo Jamstvo za mlade (v nadaljevanju JZM). Slovensko JZM je v obdobju 2014–2015 sestavljalo 36 ukrepov. Ti so bili razdeljeni na preventivne aktivnosti oziroma na zgodnje ukrepanje in aktivizacijo ter na podporne ukrepe in načrtovane aktivnosti. V prispevku se posvečam predvsem analizi uspešnosti sheme JZM v obdobju 2014–2015 kot konstitutivnemu sestavnemu delu ukrepov APZ.

Politika zaposlovanja se od drugih politik razlikuje po svojem predmetu (Svetlik in Trbanc, 2002, str. 36), vendar je pomembno, da se njeni ukrepi implementirajo skupaj s preostalimi politikami (politikami trga dela, delovnopravno zakonodajo, politikami izobraževanja, ekonomskimi politikami itd.) (Smernice za ..., 2015, str. 3). Programi in ukrepi APZ pomenijo neposreden in selektiven poseg države na trg dela z namenom, da bi se med delovno aktivne (zaposlene in samozaposlene) vključilo oziroma v tem statusu zadržalo čim večje število delovno sposobnega prebivalstva in da bi se preprečila oziroma zmanjšala brezposelnost. Navadno sem sodijo programi zaposlovanja, usposabljanja in ustvarjanja novih delovnih mest. Kot ugotavljata Svetlik in Batič (2002, str. 174), je temeljni namen APZ »zagotavljanje ekonomske aktivnosti in zaposljivosti čim širšemu krogu posameznikov, ne pa da bi jim z drugimi sredstvi blažila neugoden socioekonomski položaj, socialno marginalizacijo, socialno izključenost in druge socialne programe. Cilji APZ so zagotavljanje zaposljivosti in ekonomske aktivnosti čim širšemu krogu posameznikov.« Namen APZ je torej predvsem

usklajevati ponudbo in povpraševanje na trgu dela, zmanjšati brezposelnost in povečati zaposlenost ter okrepiti usposobljenost posameznikov in jim pomagati do zaposlitve (Programi, 2017).

Ukrepi in programi znotraj APZ se osredotočajo na posamezne ciljne skupine, ki so na trgu dela v slabšem položaju. V okviru zaposlovanja in razvoja politik na tem področju so mladi že dlje časa prepoznani kot ranljiva skupina, ki se ji v zadnjem obdobju posveča veliko pozornosti. Za mlade na trgu dela veljajo poleg splošnih problemov zaposlovanja tudi nekatere posebnosti, ki niso značilne za druge družbene skupine na trgu dela. Zato, kot pravi Bakovnik, »zahteva učinkovita politika zaposlovanja pod svojim okriljem obstoj specifične strategije za soočanje s položajem mladih na trgu del. Oblikovanje t. i. politike zaposlovanja mladih tako splošni politiki zaposlovanja ponuja dopolnilo, ki lahko odločilno pripomore k njeni uspešnosti.« (Bakovnik, 2012, str. 88)

Spodbujanje zaposlovanja mladih v okviru politike zaposlovanja z namenom, da bi se izboljšal položaj mladih na trgu dela, se je tako zasedrlo na družbenopolitični agendi mednarodne skupnosti. Na ravni mednarodnih organizacij je možno zaslediti razne smer-nice za oblikovanje politik zaposlovanja. Prav tako se tudi EU s tem področjem ukvarja že dlje časa, saj je zaposlovanje mladih ena od osrednjih mladinskih politik (prav tam). In prav z namenom, da bi se spodbudilo zaposlovanje mladih v članicah EU, je Evropski parlament 16. januarja 2013 sprejel strukturno reformo z imenom *Jamstvo za mlade*, ki se je po vsej EU začela izvajati dober mesec kasneje (Junaki zaposlovanja – Vrnimo si prihodnost ..., 2017, str. 3).

Opredelitev projekta Jamstvo za mlade

Glavni cilj oziroma namen resolucije, ki je postala politični dogovor v članicah EU, je hitra aktivacija mladih, ki po šolanju vstopajo na trg dela, in ponujanje popolnega dostopa do informacij o razpoložljivih storitvah in podpori (prav tam). V večini držav članic je JZM v skladu s priporočilom Sveta EU usmerjeno na osebe, mlajše od 25 let. Ker pa je za Slovenijo značilen velik delež brezposelnih v starosti med 25. in 29. letom (kot posledica velikega vpisa v terciarno izobraževanje), je bilo JZM razširjeno na ciljno skupino mladih do 29. leta (*Jamstvo za mlade: Izvedbeni načrt 2014–2015*, 2014, str. 6).

Shema naj bi zajemala vse tiste mlade, ki niso zaposleni in se ne izobražujejo ali usposabljujejo. Slovenija je šla pri tem nekoliko dlje in je v JZM vključila tudi ukrepe, ki se tičejo zgodnejšega obdobja in aktivacije mladih pred prihodom na trg dela, kar pomeni, da zajema tudi mlade, ki so še vključeni v izobraževanje.

Reforme trga dela, namenjene mladim, je večina držav sprejela v obdobju 2013–2015. Tudi Slovenija se je izvajanja lotila leta 2014. Vlada Republike Slovenije je 30. januarja 2014 sprejela prvi izvedbeni načrt *Jamstva za mlade 2014–2015* (Poročilo o izvajanju izvedbenega načrta *Jamstva za mlade 2014–2015*, 2016, str. 3), maja 2016 pa drugi izvedbeni načrt za obdobje 2016–2020, ki je v teku zdaj (*Jamstvo za mlade*, 2017). Ponudbe JZM se med članicami razlikujejo, vendar v večini primerov vključujejo (Sporočilo

Komisije Evropskemu ..., 2016, str. 7): zaposlitve na odprtem trgu dela (subvencionirane ali ne), samozaposlitve, podprte s subvencijami za zagon podjetja in namenskimi subvencijami; možnosti za izobraževanje, med drugim tudi z delom povezano usposabljanje, ponovno vključevanje v redni izobraževalni sistem, premostitvene tečaje, ki podpirajo to ponovno vključevanje, drugo priložnost za izobraževanje; vajeništvo ter pripravništvo.

Namen, cilji in kazalniki Jamstva za mlade

Evropska komisija si je zastavila visoke cilje pri izvajanju sheme in mladim veliko obljublja. JZM je bilo vzpostavljeno z namenom, da bi se vsem mladim v EU med 15. in 25. letom (v slovenskem in nekaterih drugih primerih do 29. leta) v času štirih mesecev po tem, ko postanejo brezposelni ali se prenehajo formalno izobraževati, zagotovila kakovostna ponudba za zaposlitev, usposabljanje na delovnem mestu, vključitev v formalno izobraževanje ali drugo usposabljanje, povezano s potrebami delodajalcev, vajeništvo ali pripravništvo (Spodbujanje zaposlovanja mladih: Jamstvo za mlade, 2016). S tem naj bi tudi pripomogli k doseganju ciljev strategije Evropa 2020, kot so polna zaposlenost, kakovost in produktivnost na delovnem mestu ter socialna vključenost in vključujoči trg (Pavliha, b. d., str. 1).

V okviru JZM so združeni ukrepi različnih vladnih resorjev, katerih osrednji cilj je izboljšati zaposljivost mladih in jih čim hitreje aktivirati na trgu dela. Glavni cilji so izboljšati prehod iz izobraževanja v zaposlitev, hitrejša aktivacija mladih brezposelnih in zmanjšanje števila brezposelnih mladih (Jamstvo za mlade, 2017). Osnovni kazalniki, ki so jih za spremljanje izvajanja JZM uporabili izvajalci ukrepov in so v nadaljevanju tudi meni služili kot iztočnica za vrednotenje uspešnosti izvajanja sheme ukrepov, so (Jamstvo za mlade: Izvedbeni ..., 2014, str. 28): registrirani brezposelni mladi in njihova izobrazbena struktura, povprečno obdobje brezposelnosti mladih (prijava v evidenci brezposelnih), število mladih, ki so registrirani na Zavodu RS za zaposlovanje (ZRSZ) in so prejeli ponudbo v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih, ter število ponudb mladim v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih.

Ukrepi JZM naj bi bili namenjeni predvsem omogočanju nemotenega prehoda med izobraževanjem in zaposlitvijo, dvigu konkurenčnosti na trgu dela in premagovanju ovir, s katerimi se mladi srečujejo na začetku svoje poklicne poti. Sem sodi predvsem pomanjkanje delovnih izkušenj in nekaterih kompetenc (Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 11). Prav tako je namen programa preprečiti, da bi bili mladi odrinjeni na rob družbe, kjer bi ostali neaktivni in zapostavljeni. Z olajšanjem prehoda iz izobraževanja v zaposlitev in vlaganjem v zaposlitev mladih se želi predvsem preprečiti izguba potenciala rasti zaradi razvrednotenja strokovnega znanja, izguba socialne kohezije in izstop s trga dela, kar bi lahko močno prizadelo evropsko gospodarstvo, zlasti v času hitrega staranja prebivalstva (Sporočilo Komisije Evropskemu ..., 2016, str. 3).

METODOLOGIJA

Namen raziskave in raziskovalna vprašanja

Temeljni namen raziskave je ugotoviti uspešnost Slovenije pri izvedbi prvega izvedbenega načrta JZM v obdobju 2014–2015. V prispevku odgovarjam predvsem na dve raziskovalni vprašanji: kakšni so rezultati uresničevanja izvedbenega načrta ukrepov JZM 2014–15 in ali shema ukrepov JZM glede na osnovne kazalnike spremljanja izvajanja uresničuje svoje cilje in tako izboljšuje položaj mladih na trgu dela.

Glede na raziskovalni problem sem za pridobitev podatkov, potrebnih za analizo, izbrala kvalitativni pristop raziskovanja z uporabo primarnih in sekundarnih virov. Gre za študijo primera programa APZ, ki temelji na uporabi in analizi primarnih in sekundarnih virov. Študija primera »je opis in analiza posamezne zadeve oziroma primera [...] bodisi z namenom, da bi odkrili variable, strukture, obrazce interakcij in zakonitosti interakcije med sodelujočimi v problemu (teoretični namen), bodisi z namenom, da bi ocenili uspešnost dela ali napredek v razvoju (praktični namen)« (Mesec, 1998, str. 383). Konkretno se raziskava posveča predvsem oceni uspešnosti izvedbe JZM v določenem obdobju, zato bi jo natančneje lahko uvrstila med interpretativno in ocenjevalno študijo primera (McDonough in McDonough, 1997 v Zainal, 2007, str. 3), saj gre za interpretacijo podatkov na podlagi razvijanja konceptualnih kategorij ter na podlagi podpiranja in zavračanja določenih predpostavk. Glede na dobljene podatke pa je dodana tudi sodba in ocena o samem predmetu raziskovanja (prav tam).

Zbiranje in analiza podatkov

Pri analizi ukrepov sem izhajala predvsem iz naslednjih dokumentov: izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015 in 2016–2020 (Jamstvo za mlade: Izvedbeni ..., 2014, 2016), Komentarja mladinskega sektorja na Izvedbeni načrt Jamstva za mlade 2014–2015 (2016), Poročila o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015 (2016), Jamstva za mlade – predlogi Sindikata Mladi plus za obdobje 2016–2020 (2016), predlogov in komentarjev Mladinskega sveta Slovenije in Študentske organizacije Slovenije (2016) ter iz Predstavitev rezultatov analize ankete: Zadovoljstvo mladih s programom Jamstvo za mlade (Zorko, 2016).

Aktivnosti so bile v prvem izvedbenem načrtu JZM razdeljene na preventivne aktivnosti oziroma na zgodnje ukrepanje in aktivacijo ter na podporne ukrepe in načrtovane aktivnosti. Prve so bile namenjene večini mladih, vključenih v izobraževanje, druge pa spodbujanju vključevanja mladih na trg dela. Pri vrednotenju učinkovitosti ukrepov sem izhajala iz osnovnih kazalnikov spremljanja izvajanja sheme in zastavljenih ciljev. Ukrepe sem razdelila v tri skupine glede na realizacijo: neizvedeni ukrepi, izvedeni ukrepi in delno izvedeni ukrepi.

REZULTATI

Izvedeni, neizvedeni in delno izvedeni ukrepi Jamstva za mlade

Izvedbeni načrt JZM 2014–2015 je zajemal 36 ukrepov. Po podatkih iz Poročila o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015 (2016, str. 12) od tega šest ukrepov ni bilo izvedenih, pet ukrepov pa delno, se pravi v manjšem obsegu, kot je bilo sprva predvideno. Sama sem ob pregledu in analizi tabele realizacije ukrepov 2014–2015 (prav tam, str. 30–36) prišla do nekoliko drugačnih rezultatov. Preglednica 1 prikazuje vse ukrepe izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015, kot izhajajo iz moje analize glede na doseženo realizacijo.

Preglednica 1: Tabela ukrepov sheme Jamstvo za mlade glede na doseženo realizacijo – neizvedeni, izvedeni in delno izvedeni ukrepi¹²

ZGODNJE UKREPANJE IN AKTIVACIJA	
Karierna orientacija	Izveden ukrep
Napovedovanje bodočih potreb na trgu dela	Izveden ukrep
Sistem beleženja in priznavanja neformalno pridobljenih znanj	Neizveden ukrep
Praktično usposabljanje pri delodajalcu v času izobraževanja in vajeništvo	Delno izveden ukrep
Metode za spodbujanje UPI ¹ – za učitelje	Izveden ukrep
Obšolske dejavnosti za spodbujanje UPI v srednjih šolah	Izveden ukrep
Spodbujanje UPI med študenti	Delno izveden ukrep
Pridobivanje dodatnih znanj na področju kulturnih dejavnosti v okviru JSKD ²	Neizveden ukrep
PUM – Projektno učenje za mlajše odrasle	Delno izveden ukrep
Štipendije – kadrovske	Izveden ukrep
Štipendije – deficitarne	Izveden ukrep
Štipendije – Ad futura	Izveden ukrep
Štipendije za specializirane in deficitarne poklice v kulturi	Delno izveden ukrep

PODPORNI UKREPI	
Zakon o študentskem delu	Izveden ukrep
Krepitev svetovalnega dela z mladimi na ZRSZ (svetovalci za mlade)	Izveden ukrep
EURES	Neizveden ukrep

1 Ustvarjalnost, podjetnost in inovativnost

2 Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti

Projekt za podporo podjetništvu – skupna platforma za podjetništvo	Delno izveden ukrep
YEI: prvi izziv in pripravnštva	Delno izveden ukrep
Podjetno v svet podjetništva in spodbujanje samozaposlovanja	Delno izveden ukrep
Delovni preizkus	Delno izveden ukrep
Krajše oblike usposabljanja brezposelnih oseb	Izveden ukrep
Nacionalne poklicne kvalifikacije	Izveden ukrep
Usposabljanje mladih na delovnem mestu	Izveden ukrep
Usposabljanje mladih ustvarjalcev in zaposlenih v kulturi pod mentorstvom	Neizveden ukrep
Zaposlovanje in usposabljanje mladih na področju kulture (za delo s pripadniki ranljivih skupin)	Neizveden ukrep
Oprostitev plačila prispevkov delodajalca	Delno izveden ukrep
Spodbude za zaposlovanje mladih v organizacijah v mladinskem sektorju	Delno izveden ukrep
Spodbude za zaposlovanje ranljivih skupin na trgu dela in podpora socialnemu podjetništvu	Delno izveden ukrep
Pripravnštva	Delno izveden ukrep
Mentorske sheme za mlade	Delno izveden ukrep
Spodbude za zaposlovanje mladih na regionalni in lokalni ravni	Izveden ukrep
Razvoj novih pristopov zaposlovanja in samozaposlovanja mladih kot odgovor na družbene izzive	Neizveden ukrep
Boljše zaposlitvene in samozaposlitvene možnosti na vseh področjih kulture, s poudarkom na mladih ustvarjalcih	Neizveden ukrep
Spodbujanje zaposlovanj mladih raziskovalcev v gospodarstvu	Izveden ukrep
Univerzitetni inkubatorji	Izveden ukrep
Program za zagon inovativnih podjetij	Izveden ukrep

Vir: Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 31–37

Neizvedeni ukrepi JZM

Po opravljeni analizi sem ugotovila, da v obdobju 2014–15 ni bilo izvedenih sedem ukrepov: štirje s področja kulture, ukrep Beleženje in priznavanje neformalno pridobljenih znanj, EURES ter Razvoj novih pristopov zaposlovanja in samozaposlovanja mladih kot odgovor na družbene izzive. Glavni razlog za neizvedbo je v vseh primerih zamik pri črpanju sredstev Evropske kohezijske politike (v nadaljevanju EKP) 2014–2015. Razen za dva od naštetih ukrepov s področja kulture (Usposabljanje mladih v kulturi pod mentorstvom ter Zaposlovanje in usposabljanje mladih na področju kulture za delo s pripadniki ranljivih skupin) je izvedba predvidena v zdajšnjem programskem obdobju, vendar ob pregledu izvedbenega načrta 2016–2020 ugotavljam, da ni povsem tako.

Ukrep Pridobivanje dodatnih znanj na področju kulturnih dejavnosti v okviru JSKD ter EURES sta vključena v aktualni izvedbeni načrt 2016–2020. Prav tako sem ukrep Razvoj novih pristopov zaposlovanja in samozaposlovanja mladih kot odgovor na družbene izzive prepoznala v drugače poimenovanih ukrepih, kot so Žensko podjetništvo, Spodbujanje podjetništva, Spodbujanje zaposlovanja mladih v nevladnih organizacijah, Prva zaposlitev na področju vzgoje in izobraževanja 2017 idr. Ukrepa Sistem beleženja in priznavanja neformalno pridobljenih znanj ter Boljše zaposlitvene in samozaposlitvene možnosti na vseh področjih kulture, s poudarkom na mladih ustvarjalcih nista predvidena (Jamstvo za mlade: Izvedbeni ..., 2016), vendar sem prvega ob pregledu izvedbenega načrta 2016–2020 prepoznala kot del vsebine ukrepa Vseživljenjska karierna orientacija (Jamstvo za mlade: Izvedbeni ..., 2016, str. 14).

Izvedeni ukrepi JZM

Ukrepe, ki so jih v Poročilu o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015 (2016) uvrstili med izvedene, je bilo kar 25. Sama sem prišla do drugačnih rezultatov; naštetla sem jih 16, čeprav sem za presojanje izvedbe uporabila enake kriterije. Ukrep se šteje za uspešnega, če je bil izveden v popolnosti in če izpolnjuje eno od naštetih ponudb JZM, kar pomeni, da ni povsem nujno, da bodo ukrepi takoj pripomogli k večji zaposlenosti mladih.

Pri ocenjevanju realizacije ukrepov v Poročilu o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015 (2016) ni povsem razvidno, kakšen je sistem vrednotenja izvedenih ukrepov; se je določen ukrep presodil za uspešnega le na podlagi števila udeležencev (ali podobno), ki so bili vključeni vanj (pri čemer ni nujno, da je to privedlo tudi do izpolnitve cilja oziroma namena ukrepa), ali se je pri tem upošteval tudi rezultat, ki ga je ukrep imel za ciljno skupino? Glede na to, da se na podlagi Poročila o izvajanju izvedbenega načrta 2014–2015 (2016, str. 30–35) šteje za uresničene kar 25 ukrepov, sklepam, da so pri presojanju uspešnosti izhajali le iz števila (ali podobno) udeležencev v projektu oziroma ukrepu. Prav tako v tabeli realizacije ukrepov niso navedeni dejanski podatki o rezultatih, ki so jih ukrepi prinesli ciljni skupini (na primer število mladih, ki so se v roku šestih mesecev po ukrepu zaposlili), temveč le število vključitev v primerjavi s predvidenim načrtom in porabljena sredstva glede na predvidena sredstva za vsako leto posebej. Do teh podatkov za večino ukrepov tudi nikjer drugje ni bilo mogoče dostopati. V mnogih primerih lahko tako govorimo le o uspešnosti udeležbe oziroma o realizaciji vključitve v določen ukrep, ne pa o dejanskem prispevku ukrepa k izboljšanju položaja mladih glede na glavni namen JZM.

Med realizirane programe (ne pa nujno uspešne) sem tako uvrstila tiste, ki so izpolnili kriterij, ki je bil ob začetku določen za merjenje spremembe pri posameznem ukrepu. V večini primerov je bil ta kriterij število mladih, ki so se v letih 2014 in 2015 vključili v ukrep. Ponekod je bilo v določenem letu vključenih več oseb na račun drugega leta. Pomemben kazalnik so seveda tudi porabljena sredstva glede na predvidena, vendar ga v popolnosti nisem mogla upoštevati, saj so bili nekateri ukrepi v polnem obsegu realizirani tudi z manj sredstvi.

Med ukrepe, ki sem jih uvrstila med izvedene, tako sodijo tisti, ki so se izvajali v letih 2014 in 2015 ter so zajeli predvideno število vključitev. To so Karierna orientacija, Napovedovanje bodočih potreb na trgu dela, Štipendije – kadrovske, deficitarne, Ad futura, Krajše oblike usposabljanja brezposelnih oseb, Nacionalne poklicne kvalifikacije, Spodbuda za zaposlovanje mladih na regionalni in lokalni ravni, Usposabljanje mladih na delovnem mestu, Spodbujanje zaposlovanja mladih raziskovalcev v gospodarstvu, Zakon o študentskem delu, Krepitev svetovalnega dela z mladimi na ZRSZ, Metode za spodbujanje ustvarjalnosti, podjetnosti in inovativnosti (v nadaljevanju UPI) – za učitelje, Obštudijske dejavnosti za spodbujanje UPI v srednjih šolah, Univerzitetni inkubatorji ter Program za zagon inovativnih podjetij.

Delno izvedeni ukrepi JZM

Med vsemi ukrepi je bilo glede na postavljene kriterije 13 takih, ki so bili izvedeni delno, čeprav je v Poročilu o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade (2016, str. 12) zapisano, da je bilo takih le pet. Med te uvrščajo YEI: prvi izziv in pripravnosti, Pripravnosti – Iz faksa takoj praksa, Spodbude za zaposlovanje ranljivih skupin na trgu dela in podpora socialnemu podjetništvu, Štipendije za specializirane in deficitarne poklice v kulturi ter Praktično usposabljanje pri delodajalcu v času izobraževanja in vaještvo. Sama pa sem na podlagi prej omenjenih kriterijev med delno izvedene ukrepe uvrstila še Delovni preizkus, Spodbude za zaposlovanje mladih v organizacijah v mladinskem sektorju, Mentorske sheme za mlade, Spodbujanje UPI med študenti, Podjetno v svet podjetništva in spodbujanje samozaposlovanja, Projekt za podporo podjetništvu, Oprostitev plačila prispevkov delodajalca (interventni zakon) ter Projektno učenje mlajših odraslih – PUM.

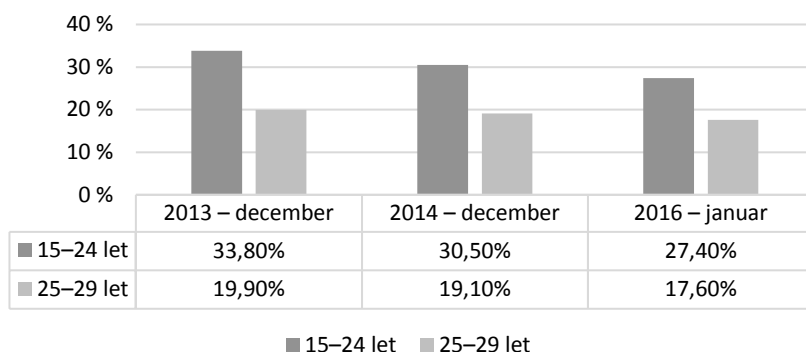
Kazalniki in ocena uspešnosti izvajanja ukrepov Jamstva za mlade

Izvajanje ukrepov JZM v obdobju 2014–2015 sem ocenjevala glede na štiri kazalnike uspešnosti: stopnjo registrirane brezposelnosti mladih in njihovo izobrazbeno strukturo, povprečno obdobje brezposelnosti mladih, število mladih, ki so registrirani na ZRSZ in so prejeli ponudbo v prvih štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih oseb, ter število ponudb mladim v tem obdobju.

Graf 1 prikazuje stopnjo registrirane brezposelnosti mladih v starostnih skupinah 15–24 in 25–29 let. Kot je razvidno iz grafa, je bila v decembru 2013 stopnja brezposelnosti v skupini 15–24 let 33,80 % (12.507 mladih), v januarju 2016 pa 27,4 % (10.403). Za isti obdobji za starostno skupino 25–29 let je stopnja znašala najprej 19,9 % (20.016 mladih), v januarju 2016 pa 17,6 % (16.860) (Delovno aktivno prebivalstvo, registrirano ..., 2017). Kakor vidimo, se stopnja registrirane brezposelnosti ni pomembno znižala. Večje znižanje je sicer bilo doseženo v starostni skupini do 24 let, vendar je to predvsem posledica manjšega števila oseb v tej skupini kakor v skupini 24–29 let. V tem obdobju torej zaznamo nižje stopnje brezposelnosti, vendar tega ne morem pripisovati zgolj izvajanju JZM. V tem času so se tudi gospodarske razmere v državi izboljšale, kar je med drugim vodilo v nižje stopnje brezposelnosti. Stopnja brezposelnosti mladih pa je še vedno skoraj dvakrat

višja kakor splošna brezposelnost, torej se v tem obdobju razmerja niso spremenila. Podatki ZRSZ (Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 7) kažejo, da je med dolgotrajno brezposelnimi največ tistih z osnovnošolsko izobrazbo, vendar pa je žal med njimi tudi veliko terciarno izobraženih oseb. Izobrazba torej pomembno vpliva na možnosti zaposlitve in trajanje brezposelnosti, ne pa v celoti.

Graf 1: Stopnja registrirane brezposelnosti mladih v starostnih skupinah 15–24 in 25–29 let

Vir: Delovno aktivno prebivalstvo, registrirano ..., 2017

Drugi kazalnik prikazuje povprečno obdobje brezposelnosti mladih; to je za mlade med 15. in 29. letom leta 2012 znašalo 10,65 meseca (15–24 let: 8,75 meseca, 25–29 let: 11,79 meseca). Ciljna vrednost oziroma obdobje brezposelnosti za leto 2016 pa naj bi bilo 9,5 meseca (15–24 let: 8 mesecev, 25–29 let: 11 mesecev). Žal se v tem času povprečno obdobje brezposelnosti ni skrajšalo, temveč se je v obeh skupinah celo podaljšalo. V letu 2015 je za skupino 15–24 let trajalo 9,6 meseca, za skupino 25–29 let pa 12,6 meseca, torej za obe skupini skupaj 11,5 meseca (Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 8). Mladinske organizacije opozarjajo, da so bili mladi v času izvajanja JZM v povprečju brezposelni več kakor leto dni (12,9 meseca), v starostni skupini 25–29 let pa še dlje (Komentar mladinskega sektorja ..., 2016, str. 3).

Preglednica 2 prikazuje število dolgotrajno brezposelnih oseb v obeh starostnih skupinah za leta 2013, 2014 in 2015 (do marca). Opazimo lahko, da se je število dolgotrajno brezposelnih iz leta v leto povečevalo.

Preglednica 2: Število dolgotrajno brezposelnih v letih 2013–2015 glede na starostno skupino

Starostna skupina	2013	2014	2015 (do marca)
15–24 let	2414	2847	2989
25–29 let	5231	6123	6555

Vir: Dolgotrajno brezposelne osebe, 2015, str. 13

Tretji kazalnik je meril število mladih, ki so bili registrirani na ZRSZ in so prejeli ponudbo v prvih štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih oseb, četrti pa število ponudb mladim v tem obdobju. Po podatkih Poročila o izvajanju ... (2016, str. 10–11) se je med brezposelne osebe v času izvajanja JZM prijavilo 72.574 mladih v starosti 15–29 let. V letu 2014 je v prvih štirih mesecih od prijave vsaj eno ponudbo aktivnosti³ prejelo 87 % mladih (v povprečju 3,9 ponudbe na osebo), v letu 2015 pa manj, in sicer 84,9 %, s tem da je bilo število ponudb na osebo večje (povprečno 4,6 ponudbe na osebo) (prav tam).

Podatki iz Ankete o zadovoljstvu z JZM pa kažejo drugačno sliko (Zorko, 2016, str. 14). Od 4974 vprašanih kar 37 % anketiranih ni dobilo ponudbe za vključitev v ukrepe JZM, 16 % je na ponudbo čakalo manj kot mesec dni, 23 % je ponudbo prejelo v času dveh do štirih mesecev, 11 % je čakalo več kakor štiri mesece, 16 % pa celo več kakor pol leta. Prehodov v zaposlitev je bilo v letu 2014 34,8 %, v letu 2015 pa 33,1 %, kar je le nekaj več kot v letu 2013 – 32 % (prav tam). Ugotavljam, da se rezultati iz anket bolj ujemajo z rezultati vključevanja mladih v ponudbe v skladu z definicijo EMCO, ki med uspešne rezultate šteje le izhod v zaposlitev, nadaljevanje izobraževanja, vajeništvo ali pripravništvo, in sicer za mlade, stare 15–24 let, z možnostjo širitve starostnega obdobja do 29. leta. V letu 2014 je ponudbo v prvih štirih mesecih brezposelnosti tako prejelo 49,5 %, v letu 2015 pa 42,3 % mladih (Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 11). Ta rezultat se nekoliko bolj, ne pa popolnoma, ujema z mnenjem anketiranih mladih, ki znaša le 38 % (Zorko, 2016, str. 14).

Prva opredelitev ponudb s strani deležnikov izvajanja JZM v bistvu prikazuje le vključevanje mladih v ukrepe, ki so ali niso bili učinkoviti glede na namen JZM. Kakor ugotavljam, je bila učinkovita le približno polovica ponudb, ki so sledile namenu JZM, da se vsaki mladi osebi v prvih štirih mesecih ponudi zaposlitev, pripravništvo, vajeništvo, vrnitev v izobraževanje ali nadaljnje usposabljanje. Poleg tega se pripravništvo in vajeništvo nista izvajala oziroma sta se izvajala v zelo okrnjeni obliki, kar pomeni, da so se omenjene ponudbe nanašale v večini le na nove zaposlitve ter na vrnitev v izobraževanje ali nadaljnje usposabljanje. Prehodov v novo zaposlitev je bilo le 9,3 %, od tega je bila večina zaposlitev za določen čas (Komentar mladinskega sektorja ..., 2016, str. 3), kar je po mojem mnenju predvsem posledica premajhnega števila ukrepov, ki so omogočali zaposlitve, še dodatno pa se vsi sploh niso izvajali oziroma niso bili izvedeni v celoti.

Pri udeležbi v ukrepih, ki so mladim omogočali sodelovanje z delodajalci in tako posredno ali neposredno vodili v zaposlitev, je dobilo zaposlitev 33 % mladih; 40 % za nedoločen čas, na kar je vplival predvsem ukrep Oprostitev plačila prispevkov pri zaposlitvi za nedoločen čas, 60 % pa za določen čas. Dve tretjini (oziroma 67 %) udeleženih zaposlitve ni dobilo in so se vrnili na ZRSZ, vključili v kakšen drug ukrep ali pridobili kakšen drug status (Zorko, 2016, str. 35–36). Prav tako je bilo premalo ukrepov, ki bi ustvarjali nova delovna mesta za mlade. Tak je le ukrep Okrepitev svetovalnega dela z mladimi na ZRSZ, kjer gre za načrtno neposredno ustvarjanje novih delovnih mest, kar se je izkazalo za pozitivno. Veliko ponudbe JZM potemtakem ni prineslo želenih rezultatov, kar se kaže tudi

3 Več o teh v Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 10.

v skromnem znižanju stopnje brezposelnosti in v podaljšanem obdobju brezposelnosti mladih.

Na podlagi kazalnikov sem preverila še uspešnost doseganja treh ključnih ciljev JZM in ugotovila naslednje. Doseganje prvega cilja (izboljšati prehod iz izobraževanja v zaposlitev) se ni bistveno izboljšalo; vajeništvo se v tem obdobju še ni začelo izvajati, pripravništvo je bilo izvedeno le v okrnjeni obliki, brez sistemskih ureditev. Prav tako ni bil uresničen drugi cilj (hitrejša aktivacija mladih brezposelnih); do hitrejše aktivacije mladih ni prišlo, nasprotno, obdobje brezposelnosti mladih se je celo podaljšalo v obeh starostnih skupinah, kar je nerazumljivo glede na to, da naj bi JZM omogočalo hitro aktivacijo – v štirih mesecih po prijavi na ZRSZ. Povečalo se je tudi število dolgotrajno brezposelnih mladih v obeh starostnih skupinah. Glede tretjega cilja (zmanjšanje števila brezposelnih mladih) lahko ugotovimo, da se je število brezposelnih res zmanjšalo, vendar le za nekaj odstotkov. Poleg tega izboljšanja razmer na trgu dela ne moremo pripisovati zgolj izvajanju JZM. Večji upad se je zgodil v starostni skupini 15–24 let, s tem da je to predvsem posledica manj številnih generacij.

Problemi izvajanja Jamstva za mlade

Glede na kazalnike in zastavljene cilje rezultati izvedbenega načrta JZM 2014–2015 niso dosegli pričakovanj iz več razlogov. Prvič, sistem vrednotenja uspešnosti ukrepov je nejasen. Kot ugotavljam, lahko v mnogih primerih govorimo le o uspešnosti udeležbe oziroma o realizaciji vključitve v posamezen ukrep, ne pa o dejanskem prispevku ukrepa k izboljšanju položaja mladih glede na glavni namen JZM. Realizirani ukrepi torej ne pomenijo nujno, da so bili ti tudi uspešni. Drugič, ugotovila sem, da je bilo v nasprotju z navedenimi uspešno izvedenimi 25 ukrepi od skupno 36 (Poročilo o izvajanju ..., 2016, str. 12) dejansko v celoti izvedenih 16 ukrepov, 13 delno, sedem pa jih je sploh ni bilo izvedenih. Razlog za delno izvedbo ali neizvedbo ukrepov je predvsem v financiranju iz evropskih sredstev, tega v nekaterih primerih ni bilo ali pa je prihajalo do zamud. Čakanje na evropska sredstva se je tako izkazalo kot precej problematično pri izvedbi JZM, zato bi bilo bolje, če bi bili ti ukrepi financirani iz integralnega proračuna (gl. Komentar mladinskega sektorja..., 2016, str. 3). Tretjič, 36 ukrepov je veliko, kar shemo po eni strani dela nepregledno, po drugi strani pa shema vključuje tudi ukrepe, ki se le posredno nanašajo na položaj brezposelnih mladih (sistemski, preventivni ukrepi itd.). Bolje bi bilo, če bi se ukrepi omejili le na tiste, ki konkretno rešujejo situacijo mladih (z zaposlitvijo, pripravništvom ali nadaljnjim izobraževanjem) (gl. Jamstvo za mlade – predlogi ..., 2016, str. 1). Četrto, v izvedbenem načrtu JZM 2014–2015 je velik poudarek na medresorskem sodelovanju, a do dobrega medresorskega sodelovanja žal ni prišlo (Komentar mladinskega sektorja ..., 2016, str. 2). Petič, težavo pomeni tako zelo slaba prepoznavnost JZM med mladimi, kar preseneča glede na njihov položaj na trgu dela (Zorko, 2016, str. 10), kakor tudi med delodajalci. Z namenom boljše promocije se v okviru izvedbenega načrta JZM 2016–2020 izvaja tudi ukrep Informiranje in obveščanje o JZM (Jamstvo za mlade: Izvedbeni ..., 2016, str. 16), vendar menim, da take aktivnosti ne sodijo med ukrepe JZM, ampak bi se morale izvajati posebej. Šestič, obljuba Evropske komisije in s tem tudi

Slovenije, da bo z JZM mladim omogočena kakovostna zaposlitev, se ni uresničila, saj se je večina mladih vrnila med brezposelne ali med neaktivne še v času izvajanja JZM. Od vseh ukrepov, ki so omogočali zaposlovanje, je bil le Oprostitev plačila prispevkov delodajalca (interventni zakon) tak, ki je omogočal zaposlitve za nedoločen čas, kar potrjuje, da je bila večina ukrepov naravnana kratkotrajno in ne dolgoročno, kar ne rešuje problema brezposelnosti mladih, ampak še dodatno spodbuja prekarnost med mladimi (gl. Jamstvo za mlade – predlogi ..., 2016, str. 2). Menim, da bi bilo treba nekatere izmed ukrepov (npr. Mentorstvo za mlade, PUM) uvesti kot stalno ali vsaj daljšo prakso, saj lahko le njihova daljša implementacija pokaže pozitivne učinke, za katere ocenjujem, da bi jih omenjeni ukrepi JZM lahko imeli. Sedmič, v shemo so vključeni nekateri ukrepi, ki vanjo po mojem mnenju ne sodijo, npr. Napovedovanje bodočih potreb na trgu dela, vsi ukrepi, ki spodbujajo kompetence ustvarjalnosti, podjetnosti in inovativnosti, vsi ukrepi, namenjeni štipendiranju, ter Nacionalna poklicna kvalifikacija. S tem seveda ne mislim, da ti ukrepi niso učinkoviti in dobri, saj so tudi ti nujno potrebni, vendar ne v okviru JZM.

In, ne nazadnje, ukrepi, ki po mojem mnenju niso bili primerni, so bili predvsem tisti, ki naj bi spodbujali samozaposlovanje, saj se mladi velikokrat srečujejo s prisilnim samozaposlovanjem (gl. Jamstvo za mlade – predlogi ..., 2016, str. 5), zato so taki ukrepi, vsaj v Sloveniji, odveč. Kot izredno pozitivne pa bi omenila ukrepe Usposabljanje na delovnem mestu, Krepitev svetovalnega dela na ZRSZ, Prvi izziv, Zakon o študentskem delu, Mentorstvo za mlade, Iz faksa takoj praksa, Oprostitev plačila prispevkov ter PUM. Vsi ti ukrepi so namreč prinesli dobre rezultate.

SKLEP

Na podlagi rezultatov lahko sklenem, da shema Jamstvo za mlade v obdobju 2014–2015 glede na kazalnike spremljanja ni izpolnila pričakovanj in ni dovolj pripomogla k zmanjšanju brezposelnosti mladih v Sloveniji. Stopnja registriranih brezposelnih mladih se je glede na pričakovanja premalo znižala. Povprečno obdobje brezposelnosti se ni skrajšalo, temveč celo podaljšalo. Poleg tega pa je v prvih štirih mesecih od prijave na ZRSZ v letu 2014 ponudbo prejela le slaba polovica mladih, v letu 2015 je bil ta delež še manjši. To tudi potrjuje ugotovitev, da je shema dokaj neuspešno reševala problematiko zaposlovanja mladih, saj mnoge ponudbe niso prinesle želenih rezultatov, kar se tudi kaže v skromnem znižanju stopnje brezposelnosti in v podaljšanem obdobju brezposelnosti mladih.

Na podlagi vsega tega tudi ne morem trditi, da JZM uspešno uresničuje zastavljene cilje. Slovenija glede na rezultate neupravičeno jamči, da bo vsaki mladi osebi med 15. in 29. letom v štirih mesecih po prijavi v evidenco brezposelnih ponujena zaposlitev (tudi s pripravništvom), usposabljanje na delovnem mestu, vključitev v formalno izobraževanje ali drugo usposabljanje, povezano s potrebami delodajalcev. Nekaj ukrepov je sicer pomembno pripomoglo k pridobivanju novih izkušenj in kompetenc med mladimi, vendar ocenjujem, da shema ni bistveno pripomogla k dvigu njihove konkurenčnosti na trgu dela ter izboljšanju nemotenega prehoda med izobraževanjem in zaposlitvijo.

Glede na prvi izvedbeni načrt prav tako ni mogoče prepoznati nobene dolgoročne vizije projekta; še več, s kratkoročnimi rešitvami in zaposlitvami se le še dodatno pogloblja problem prekarnosti med mladimi. Glede na to, da se Slovenija po deležu mladih, ki so zaposleni za določen čas, uvršča na drugo (Kanjuo Mrčela in Ignjatović, 2015, str. 365) oziroma celo na prvo mesto v EU (Temporary employment in the EU, 2017), bi se bilo treba zamisliti in se resno lotiti tega problema. Zaposlitev za nedoločen čas pa je med 36 ukrepi spodbujal zgolj eden, kar je premalo. V prihodnosti bo tako gotovo treba več pozornosti nameniti povečanju števila kakovostnih zaposlitev, ne pa prekarnih oblik dela (npr. samozaposlovanja mladih).

Za konec naj navedem še nekaj predlogov, ki bi po mojem prepričanju lahko vodili k zmanjšanju brezposelnosti mladih v Sloveniji: treba bi se bilo bolje povezovati z delodajalci in ustvariti nova delovna mesta, ki jih bodo zasedali mladi; izboljšati bi morali medresorsko sodelovanje; več pozornosti bi bilo treba nameniti populaciji NEET, ki velja za bolj ranljivo skupino; izboljšati bi morali sistem vrednotenja JZM in v shemo vključiti le tiste ukrepe, ki se neposredno nanašajo na izboljšanje položaja mladih na trgu dela; ukrepe s področja podjetništva bi bilo treba oblikovati nekoliko bolj sistemsko in na daljši rok ter zagotoviti stabilno financiranje.

LITERATURA

- Bakovnik, N. (2012). Politika zaposlovanja. V I. Ranc (ur.), *Lokalna mladinska politika* (str. 86–131). Ljubljana: Zveza ŠKIS.
- Delovno aktivno prebivalstvo, registrirano brezposelne osebe in stopnje registrirane brezposelnosti po starostnih skupinah, kohezijskih in statističnih regijah prebivališča, Slovenija, letni podatki do 2016.* (2017). Statistični urad Republike Slovenije. Podatkovni portal SI-STAT. Pridobljeno s http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0775390S&ti=&path=../Database/Dem_soc/07_trg_dela/90_arhivski_podatki/03_akt_preb_let_arhiv/&lang=2.
- Dolgotrajno brezposelne osebe.* (2015). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/_files/7100/Analiza_DBO.pdf.
- Jamstvo za mlade.* (2017). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/jamstvo_za_mlade/.
- Jamstvo za mlade: Izvedbeni načrt 2014–2015.* (2014). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zaposlovanje/Jamstvo_za_mlade.pdf.
- Jamstvo za mlade: Izvedbeni načrt 2016–2020.* (2016). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zaposlovanje/JAMSTVO_ZA_MLADE_2016_2020.pdf.
- Jamstvo za mlade – predlogi Sindikata Mladi plus.* (2016). Pridobljeno s http://mlad.si/wp-content/uploads/2015/07/JAMSTVO-ZA-MLADE-predlogi2016-2020SM-_osnutek-za-razpravo.pdf.
- Junaki zaposlovanja – Vrnimo si prihodnost. Priročnik za Junake zaposlovanja za organizacijo dogodkov: Usposabljanje za ambasadorje.* (2017). Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije in Evropska komisija.
- Kanjuo Mrčela, A. in Ignjatović, M. (2015). Od prožnosti do prekarnosti dela: stopnjevanje negativnih sprememb na začetku 21. stoletja. *Teorija in praksa*, 53(3), 350–381.

- Komentar mladinskega sektorja na IN JZM 2014–2015.* (2016). Mladinska mreža MaMa, Mladinski svet Slovenije, Sindikat Mladi plus in Študentska organizacija Slovenije. Pridobljeno s https://www.mladiplus.si/wp-content/uploads/2016/12/Jamstvo_za_mlade__skupni_odziv-mladinskega_sektorja31.3.2016.pdf.
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Pavliha, M. (b. d.). *Brezposelnost in socialna izključenost: Strategija boljših zaposlitev za vse je v inovacijah in znanju*. Pridobljeno s www.delavska-participacija.com/priloge/ID040209.doc.
- Poročilo o izvajanju izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2014–2015.* (2016). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/jamstvo_za_mlade/.
- Predlogi in komentarji Mladinskega sveta Slovenije in Študentske organizacije Slovenije. Osnutek št.3 Izvedbenega načrta Jamstva za mlade 2016–2020.* (2016). Ljubljana: Mladinski svet Slovenije in Študentska organizacija Slovenije. Pridobljeno s http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/MSS-16-001_Osnutek%20JzM%202016-20-st-3_Odziv_MSS-SOS.pdf.
- Programi.* (2017). Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Pridobljeno s https://www.ess.gov.si/iskalci_zaposlitve/programi.
- Smernice za izvajanje ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2016–2020.* (2015). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno s http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zaposlovanje/Smernice_APZ_2016_2020__final.pdf.
- Spodbujanje zaposlovanja mladih: Jamstvo za mlade.* (2016). Pridobljeno s <http://www.consilium.europa.eu/sl/policies/youth-employment/youth-guarantee/>.
- Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Evropskemu svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij. Jamstvo za mlade in pobuda za zaposlovanje mladih: Po treh letih izvajanja.* (2016). Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno s <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12749-2016-INIT/sl/pdf>.
- Svetlik, I. in Batič, M. (2002). Aktivna politika zaposlovanja. V J. Glazer, A. Kajzer, I. Svetlik in M. Trbanc (ur.), *Politika zaposlovanja* (str. 174–200). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Svetlik, I. in Trbanc, M. (2002). Oblikovanje, izvajanje in evalvacija politike zaposlovanja. V J. Glazer, A. Kajzer, I. Svetlik in M. Trbanc (ur.), *Politika zaposlovanja* (str. 34–57). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Temporary employment in the EU.* (2017). Eurostat. Pridobljeno s <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20170502-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2F>.
- Zainal, Z. (2007). Case study as a research method. *Jurnal Kemanusiaan* 9, 1–6. Pridobljeno s <http://www.management.utm.my/download/jurnal-kemanusiaan/bil-09-jun-2007/48-case-study-as-a-research-method/file.html>.
- Zorko, M. (2016). *Predstavitev rezultatov analize ankete: Zadovoljstvo mladih s programom Jamstvo za mlade*. Ljubljana: Mladinski svet Slovenije. Pridobljeno s <http://www.pozitivke.net/slike/Predstavitev%20rezultatov%20analize%20ankete%20o%20zadovoljstvu%20mladih%20s%20programom%20Jamstvo%20za%20mlade.pdf>.